

The article analyzes the features of the subjective feeling of loneliness of the elderly. Loneliness is considered as a complex psychological phenomenon that constitutes a violation of the real relations and relations of personality. The elderly have an average level of subjective feeling of loneliness. The emergence of such a feeling in the elderly does not depend on gender. Lonely feel villager, unemployed persons, those who live alone, was are unsatisfied with their health and have secondary education. Those who live in cities, those who work, live with family, happy for their own health, those who have higher and secondary special education less lonely feel.

Keywords: loneliness, subjective feelings of loneliness, the elderly.

Отримано: 14.10.2012 р.

УДК 159.9:37.015.3.

І.В.Коваль

Сумісна діяльність у процесі оволодіння іноземною мовою

У статті аналізується проблема сумісної діяльності в процесі оволодіння іноземною мовою. Обговорюються деякі психологічні особливості сумісної діяльності, які необхідно враховувати в практиці організації навчання іноземної мови. Коли йдеться про сумісну діяльність, слід, перш за все, враховувати його основні аспекти: 1) взаємодія «учитель-учень»; 2) взаємодія «учень-учень»; 3) загальногрупова взаємодія учнів у навчальному колективі; 4) взаємодія «учитель – учительський колектив» у системі міжпредметних зв'язків. Навчання спілкування являє собою тісну міжособистісну взаємодію.

Ключові слова: сумісна діяльність, психологічні закономірності, мотивація, пізнавальні інтереси, міжособистісна взаємодія, стиль спілкування.

В статье анализируется проблема совместной деятельности в процессе овладения иностранным языком. Обсуждаются некоторые психологические особенности совместной деятельности, которые необходимо учитывать в практике организации обучения иностранному языку. Когда речь идет о совместной деятельности, необходимо прежде всего учитывать его основные аспекты: 1) взаимодействие «учитель – ученик»; 2) взаимодействие «ученик – ученик»; 3) общегрупповое взаимодействие учеников в учебном коллективе; 4) взаимодействие «учитель – учительский коллектив» в системе межпредметных связей. Обучение общению представляет собой тесное межличностное взаимодействие.

Ключевые слова: совместная деятельность, психологические закономерности, мотивация, познавательные интересы, межличностное взаимодействие, стиль общения.

Як показує досвід передової практики навчання іноземних мов, ефективність уроку з іноземної мови визначається насамперед здатністю вчителя створити відповідні умови та ситуації, у яких учні можуть засвоювати мову як засіб спілкування.

Актуальність проблеми полягає в обговоренні деяких психологічних особливостей сумісної діяльності, які необхідно враховувати в практиці організації навчання іноземної мови. Процес навчання загалом, зокрема іноземної мови, перебуває під впливом ідей, сформульованих свого часу Л. Виготським [3], О. Леонтьєвим [8], Д. Ельконіним, Ш. Амонашвілі [1] та іншими у педагогічній психології, і А. Макаренком, В. Сухомлинським та іншими у педагогіці. Одним із значимих положень цієї концепції є утвердження діяльності як однієї з визначальних основ сучасного навчання, гуманістичної ідеї спільної розвивальної діяльності дітей і дорослих, скріпленої взаєморозумінням, проникненням у духовний світ один одного, колективним аналізом роботи та її результатів. В основі стратегії сумісної діяльності лежить стимулювання та спрямування педагогом пізнавальних і життєвих інтересів учнів. Необхідно наголосити, що значення цієї форми організації навчання таке велике, що весь педагогічний процес визначається як «педагогіка співробітництва». Водночас це – реальне втілення особистісно-діяльнісного підходу саме до викладання іноземної мови, де спілкування-співробітництво є формою, засобом і метою навчання.

Говорячи про сумісну діяльність, слід враховувати його основні аспекти: 1) взаємодія «учитель-учень»; 2) взаємодія «учень-учень»; 3) загальногруппова взаємодія учнів у навчальному колективі; 4) взаємодія «учитель-учительський колектив» у системі міжпредметних зв'язків.

У взаємодії учителя з учнями діяльність першого являє собою багатогранний педагогічний вплив на учнів. На уроці іноземної мови учитель намагається зацікавити учнів, подає новий матеріал, пояснює ті чи інші мовні явища, демонструє мовленнєві зразки, ставить запитання, вимагає відповіді на них, організовує і керує навчальною діяльністю учнів. Ці стосунки учителя й учнів розпочинаються з перших днів навчання. Оволодіння діями з позиції учня відбувається у початкових класах швидко завдяки збігові початку навчання у школі з провідною мотивацією цього віку – інтересом до навчальної діяльності. Учень набуває

того досвіду, який дає йому педагог. Тут переважає фронтальна форма навчання, за якої основними стосунками є «учитель-учень». Деякі з учнів навчаються тихо поводитись, не зважаючи на дії своїх однокласників, якщо вчитель до них не звертається. Учень може мовчки дивитись на вчителя, не розуміючи при цьому його запитань чи завдань. Він не зізнається, що не зрозумів запитання, не попросить повторити, тому що знає: якщо не можеш відповісти, ти не володієш матеріалом і отримаєш погану оцінку. Така психологічно негативна за своїми наслідками поведінка учня у початкових класах вимагає від учителя іноземної мови специфічної педагогічної майстерності та практичних умінь організовувати і підтримувати спілкування з класом.

На початковому етапі навчання на уроках іноземної мови повинні закладатися основи мовного спілкування за допомогою моделювання реальних життєвих ситуацій, якими б простими та обмеженими вони не були. Проте, з навчальною метою можна використовувати окремі вправи, пояснення правил, демонстрацію правильних зразків та конструкцій, які найкраще підходять для вираження думки учня. Усі вправи повинні органічно включатись в умови розв'язання комунікативних завдань.

Під час взаємодії учителя з учнями набуває великого значення врахування психологічних закономірностей формування провідної мотивації у дітей. Учитель повинен спиратися на реальні пізнавальні інтереси та бажання учнів спілкуватися іноземною мовою. Це є обов'язковою передумовою іншомовної мовленнєвої діяльності. Зазвичай, у більшості учнів така потреба спочатку відсутня через відсутність мовного середовища. Проте таку мотивацію у дітей можна створювати за рахунок використання широкого контексту загальних пізнавальних і соціальних мотивів учнів. А з іншого боку, учитель може використовувати власне навчальну мотивацію – бажання учнів дати правильну відповідь, висловити свою думку, показати свої здібності. У цьому випадку учитель спирається на позитивні емоції учня, викликані гарною оцінкою. Певні успіхи додають учням впевненості у своїх силах та сприяють формуванню потреби у спілкуванні.

Проте слід враховувати ще одну особливість мовленнєвої діяльності. Згідно з концепцією І. Зимньої [4], мовленнєва діяльність – «це процес формування та формулювання думки». Тому предмет думки учня має бути цікавим, зрозумілим йому і доступним для розуміння. Намагаючись реалізувати свою думку або зрозуміти чужу, учень шукає засобів і способів для цього. Саме в цей момент на допомогу повинен прийти учитель. Лише

після того, як учитель зрозуміє, що учень перебуває у стані пошуку засобів і йому важко їх знайти, він повинен прийти йому на допомогу. За таких умов урок буде організований як безперервне розв'язання учнем комунікативно-пізнавальних завдань з використанням засобів і способів, наданих учителем. У цьому випадку вони разом і розв'язують завдання, у чому й полягає сумісна діяльність учителя і учня.

Велике значення в успішності оволодіння іноземною мовою мають і суто особистісні фактори. Так, у дослідженні В.І.Меркулової [11, с.24] виокремлено шість таких факторів. Найбільшу вагу має фактор особистісної адаптованості, куди входять такі риси, як комунікативність («общительность»), емоційна стійкість, домінантність, безтурботність, соціальна сміливість, радикалізм, екстраверсія, особистісна адаптованість – з позитивними значеннями й напруженість, самовразливість, тривожність – негативними. Другий фактор названий стосунками між викладачами та студентами. Його складають відносини викладач-студент, комунікативність, безтурботність, екстраверсія, ефективність у спілкуванні – з позитивним навантаженням, і конформізм та незалежність – з негативним. Третій фактор – динамічна нестабільність, схильність до фрустрації. Відповідно сюди входять: комунікативність, домінантність, безтурботність, підозрілість, м'якість, напруженість потреб, тривожність (+); відносини викладач-студент, емоційна стабільність та динамічна стабільність (-). Четвертий фактор – незалежність при загальній успішності: загальна успішність, відносини викладач-студент, радикалізм, мрійливість, конформізм, незалежність (+); та комунікативність, дипломатичність (-). П'ятий фактор уваги: увага, м'якість (+) та гностичний компонент відносин «викладач-студент» та підозріливість (-). І, нарешті, шостий фактор відповідальності – загальна успішність, безтурботність, самоконтроль, відповідальність, напруженість потреб, ефективність у спілкуванні (+) та відносини «викладач-студент», інтелект і м'якість (-).

Організовуючи сумісну діяльність учнів один з одним на уроках іноземної мови, учитель має враховувати загальні психологічні характеристики спільної навчальної діяльності. Єдність та взаємозв'язок змісту діяльності, структури позицій і сукупності взаємодій визначають конкретну специфічну форму і тип організації навчального співробітництва. Найпростіший тип організації спільної навчальної роботи може бути створений за умов, коли спільний для групи учнів предмет або процес навчальної діяльності розділений на частини, а кожен учень виконує індиві-

дуально свою частку загальногрупового процесу з усіма разом чи окремо. Завдання сформульовано так, що загальний правильний результат отримується лише тоді, коли кожен учень правильно виконує свої функції. Найскладнішими ситуаціями у цій формі організації є ті, за умовами яких необхідно виділити одного з учасників, що повинен передати іншим зразок чи змоделювати його за правилом, а інші мають виконувати дії за зразком. Учитель оцінює загальний результат, а діти самостійно оцінюють внесок кожного.

Практично всі дослідники наголошують на позитивному впливі групового співробітництва на результат діяльності, на особистість учня, на формування навчальної групи як колективу. Це досягається завдяки дії складних психологічних механізмів, які регулюють міжособистісну взаємодію. Одне з важливих місць серед них посідає рефлексія, через яку встановлюється ставлення учасника до власних дій і забезпечується перетворення цієї дії відповідно до змісту й форми спільної діяльності. У ситуації спільної роботи з іншими учнями виникають і розвиваються рефлексивні моменти діяльності, зокрема дії контролю (самоконтролю), оцінки (самооцінки) (Г. Цукерман, Н. Кромськова, Л. Айдарова). Тим самим сумісна діяльність сприяє повноцінному формуванню індивідуальних навчальних дій в єдності їхніх компонентів. Виховний ефект сумісної діяльності обумовлюється формуванням у ситуації спільної роботи з однокласниками «умовно-динамічної позиції». Вона проявляється в умінні людини оцінювати себе не з позиції іншого, а з різних точок зору залежно від місця і функції у спільній діяльності (Д. Ельконін [12], А. Маркова [9]).

Великого значення для ефективності сумісної діяльності набуває характер його організації, зокрема зовнішня регламентація діяльності учасників. А призначення ведучого, який повинен регулювати хід обговорення (в тріаді), може стати фактором самоорганізації спільної діяльності учасників навчального процесу. Але якими б не були навчальні ситуації, учні засвоюють передусім найбільш елементарні форми спілкування: звертання, контроль дій партнерів, оцінювання загальних і окремих результатів, регулювання і узгодження дій усіх членів групи. Якщо всі репліки звучать іноземною мовою, як показує досвід, учні швидко і відносно легко засвоять не лише прості форми спілкування, а й іншомовні засоби його здійснення.

Інший тип організації сумісної діяльності репрезентований ситуаціями, у яких моделюються статуси: стосунки членів гру-

пової діяльності. При цьому учні ставляться один до одного як представники різних професій, люди, які мають внутрішньогруповий статус. Таку форму організації взаємодії учнів учитель може моделювати, ставлячи перед учнями завдання на побудову сценок-діалогів. В усіх випадках учасники будують мовленнєву поведінку від імені певного персонажа.

Головне, про що повинен пам'ятати учитель при організації таких навчальних ситуацій, – це те, що сценки, які розігруються учнями, повинні мати реальний характер. Учні при цьому засвоюють не лише іноземну мову, у них формуються також здібності входження у роль. Навчання іноземної мови стає практичним і наближеним до природних умов мовленнєвого спілкування.

За третього типу організації сумісної діяльності учнів ситуації також є рольовими, як і тип статусних взаємодій. Але специфічною особливістю цього типу є його пряма залежність від змісту й умов виконання діяльності. Це – тип «колективного розв'язання вербальних завдань», які передбачають можливість виділення функціональних ролей в ході їх розв'язання. Для колективного розв'язання завдань може бути виділено кілька ролей. Один з учнів здійснює аналіз умов і чинників проблемної ситуації, інший висуває ідеї та будує програму дій, третій виконує конкретні операції, а четвертий здійснює оперативний контроль і оцінює результати. За цієї форми організації спільної діяльності, взаємодії спрямовані на розподіл функції відповідно до здібностей учнів і організацію ефективного перебігу розв'язання. На уроках іноземної мови стосунки членів колективу, які виконують різні функції дають змогу моделювати навчальні ситуації колективного розв'язання вербальних завдань на побудову цілісної розповіді з теми, опису ситуації, трансформації, перекладу та інтерпретації тексту.

Найскладнішим типом організації спільної навчальної діяльності є розгорнута дискусія учнів щодо спільного для колективу предмета і теми. Ця форма передбачає створення ситуацій розв'язання власне комунікативно-пізнавальних завдань. Комунікативна взаємодія і співробітництво – це завжди всебічне обговорення спільного для всіх предмета пізнавальної активності. До сукупності комунікативно-пізнавальних завдань можуть належати моделювання ситуацій тематичних бесід, обговорення підготовлених учнями рефератів, доповідей, варіантів перекладу оригінальних текстів, конференцій тощо. Готуючи такі ситуації, учитель визначає теми, формулює завдання для самостійної

роботи учнів з матеріалами майбутніх бесід, дискусій і сам є організатором проведення такої роботи.

Отже, даючи характеристику сумісної діяльності чотирьох різних типів взаємодій в аспекті взаємодії учнів з учнями, ми визначили взаємозв'язок між ними в міру ускладнення. Оволодіння кожною простішою формою діяльності є обов'язковою умовою успішного оволодіння більш складною формою. Тому переходити на уроках іноземної мови до більш складних типів співробітництва можна лише тоді, коли забезпечене досить вільне володіння усіма попередніми способами взаємодії.

Очевидно, що для викладача іноземної мови, який бажає керувати навчальною діяльністю учнів, важливо не лише чітко усвідомлювати та диференціювати навчально-мовленнєві функції, які спрямовують навчальну діяльність, а й визначити, за допомогою яких педагогічних комунікативних завдань кожна з них може здійснюватися. Для учителя це означає необхідність усвідомленого цілеспрямованого відбору цих завдань і вироблення відповідних їм педагогічних умінь.

Але неможливо не зупинитись на аналізі основних проблем педагогічного спілкування як форми сумісної діяльності учителя й учнів. Звернемо увагу на стилі професійно-педагогічного спілкування, у якому відображаються; 1) особливості комунікативних можливостей учителя; 2) характер стосунків, які склалися між вихованцями й учителем; 3) творча індивідуальність учителя; 4) особливості учнівського колективу. Отож, стиль спілкування – це стійка форма способів і засобів взаємодії одних людей з іншими.

Отже, в основу сумісної діяльності, яке базується на гуманістичних ідеях спільної розвивальної діяльності дітей і дорослих, закладено фундамент стимулювання і спрямування педагогом пізнавальних та життєвих інтересів учнів. Педагогіка співробітництва – це реальне втілення особистісно-діяльнісного підходу саме до викладання іноземної мови. У практиці навчання форм спілкування не можна спиратися на відомі алгоритми поведінки вчителя на уроці. Навчання спілкування – повноцінна і тісна міжособистісна взаємодія.

Список використаних джерел

1. Амонашвили Ш.А. Здравствуйте, дети! / Ш.А. Амонашвили. – М.: Просвещение, 1983.
2. Андриевская В.В. Возрастные особенности деятельности старшеклассников на уроках иностранного языка // В.В. Андриевская // Иностранные языки в школе. – 1987. – № 6.

3. Выготский Л.С. Мышление и речь / Л.С. Выготский // Собрание сочинений в 6-ти т. – Т.2. – М.:Педагогика, 1982. – С.5-361.
4. Давыдов В.В. Проблема развивающего обучения / В.В. Давыдов. – М.: Педагогика, 1986.
5. Зимняя И.А. Психологический анализ урока иностранного языка / И.А. Зимняя, Е.С. Ильинская // Иностранные языки в школе. – 1984. – № 3.
6. Зимняя И.А. Индивидуально-психологические факторы научения речи на иностранном языке / И.А. Зимняя // Иностранные языки в школе. 1980. – №1. – С.34-36.
7. Зимняя И.А. Психология обучения неродному языку / И.А. Зимняя // М.: Русский язык, 1989. – 219 с.
8. Леонтьев А.Н. Проблемы развития психики / А.Н.Леонтьев // 4-е изд. М.: Изд-во Моск. ун-та, 1984. – 584.
9. Маркова А.К. Психология усвоения языка как средства общения / А.К. Маркова. – М.: Педагогика, 1974.
10. Маркова А.К. Формирование мотивов / А.К. Маркова. – М. – 1990. – 192 с.
11. Меркулова И.В. Изучение иностранного языка и адаптация студентов в вузе: Автореф. дисс... канд. псих. наук.: 19.00.07 / НИИ ОПП. – М., 1988. – 24 с.
12. Путляева Л.В. Психологические аспекты проблемного обучения / Л.В. Путляева // Игровые формы контекстного обучения / Под ред. А.А. Вербицкого. – М.: Знание, 1983.
13. Эльконин Д.Б. Психология обучения младшего школьника / Д.Б. Эльконин. – М.: Знание, 1974.

The problem of joint activity in the process of mastering a foreign language is analyzed in the article. Some psychological aspects of joint activity that must be considered in the practice of foreign language teaching are discussed. In the case of joint activity one should first consider its main aspects: 1) «teacher – student» interaction, 2) «student – student» interaction, 3) general group interaction of students in academic team, 4) «teacher – teachers group» interaction in the system of interdisciplinary relationships. Training to communicate is a close interpersonal interaction.

Key words: joint activity, psychological regularities, motivation, cognitive interests, interpersonal interaction, communication style.

Отримано: 12.10.2012 р.